

vunması ve kuzey Arapları ile güney Arapları arasındaki husumeti şiddetli bir dile kınaması dikkat çekicidir. Şuûbiyye taraftarı olduğunu ifade eden şiirlerinden çok azı günümüze kadar gelebilen Dikülcin Humus'ta vefat etti.

Dikülcin'in şiirleri genel olarak mersiye ve gazel türündedir. Özellikle mersiye alanında büyük bir başarı göstermiştir. Bunlar arasında Hz. Hüseyin hakkında söylediği mersiyeler, birçok kimşenin duygularına tercüman olduğu için sık sık terennüm edilmiştir. Bazı şiir tenkitçileri Dikülcin'in mersiye türünde, kendisinden faydalanarak şiir kabiliyetini geliştiren çağdaşı meşhur Ebû Temmâm'dan daha üstün olduğunu kabul etmişlerdir (İbn Reşîk, II, 149). Merzûbânî, Dikülcin ile Muhammed b. Selâme b. Ebû Zür'a ed-Dımaşki'yi Suriye bölgesinin en önemli iki şairi saymıştır (*Mu'cemû's-şu'arâ*, s. 428).

Babasından kalan mirasla Ahmed b. Ali el-Hâşimî ve kardeşi Ca'fer'den gördüğü yardımlar sayesinde maddî sıkıntı çekmeyen Dikülcin, yeğeni Ebû Vehb'in ifadesine göre zevk ve safadan başka bir şey düşünmeyen, maddî hazlar uğruna varını yoğunu harcayan bir sefihti. Şiirlerinde de görülen bu hali yüzünden çok dindar bir kimse olan amcasının oğlu Ebû't-Tayyib ile araları açılmıştır. Bu arada Verd adlı Humuslu hıristiyan bir câriyeye âşık olan şair onun İslâmiyet'i kabul etmesi üzerine kendisiyle evlenmiştir. Pek azı günümüze kadar gelen şiirlerinin çoğunu Verd için söylediği gazellerle onun bu câriye ile evlenmesini istemeyen amcasının oğlunun evlilikten sonraki bir tertibi üzerine öldürdüğü, sonra da suçsuz olduğunu öğrendiği hanımı için söylediği hüznü ve pişmanlık dolu mersiyeler teşkil eder.

Dikülcin'in şiirlerini ilk defa, 377 (987) yılında hayatta olan Ali b. Muhammed eş-Şimşâtî bir divan halinde toplamıştır. Ancak bu divan günümüze kadar gelmemiştir. Çeşitli edebiyat kitaplarında bulunan 424 beyit kadar şiiri Muhammed b. Tâhir es-Semâvî (ö. 1950) tarafından bir araya getirilmiştir. Bundan başka Abdülmuîn el-Mellûhî ile Muhyiddin ed-Dervîş de onun çeşitli antoloji ve edebiyat kitaplarındaki şiirlerini bir araya getirerek *Divânü Dikilcin el-Hımsî* adıyla neşretmişlerdir (Humus 1960). Şairin, Semâvî tarafından toplanan şiirleri görülmeyen neşredilen bu divanında 417 beyit vardır. Dikülcin'in şiirleri, Semâvî'nin yayımlanmamış derlemesi de dik-

kate alınarak Ahmed Matlûb ve Abdullah el-Cübûrî tarafından *Divânü Dikilcin* adıyla yeniden neşredilmiştir (Beyrut 1964). Divanın bu neşrinde 641 beyit bulunmaktadır. Mazhar Reşid el-Haccî, daha sonra bu iki baskıdan faydalanarak Dikülcin'in divanını yeniden yayımlamış (Dımaşk 1987), ayrıca *Dikilcin el-Hımsî: Dirâse fi mükevvenâtî's-şâ'ir ve meğâmîni şî'rih* (Dımaşk 1989) adlı bir eser kaleme almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Dikülcin, *Divân* (nşr. Ahmed Matlûb — Abdullah el-Cebûrî), Beyrut 1981, nâşirlerin mukaddimesi, s. 5-21; Cehşiyârî, *el-Vüzerâ' ve'l-küttâb*, s. 102; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğâ-nî*, XIV, 51-68; Merzûbânî, *Mu'cemû's-şu'arâ* (nşr. F. Krenkow), Kahire 1354 — Beyrut 1402/1982, s. 428; Dâvûd-i Antâkî, *Tezyînu'l-esvâk*, Beyrut 1986, I, 292-293; İbn Reşîk el-Kayrevânî, *el-'Umde* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Kahire 1383/1963, II, 149; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 184-188; Zehebî, *A'lamü'n-nübelâ*, XI, 163-164; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik*, XIV, 311-317; Brockelmann, *GAL*, I, 85; *Suppl.*, I, 137; *A'yânü's-Şî'a*, VIII, 12-15; C. Zeydân, *Âdâb* (Dayf), II, 85-86; Sezgin, *GAS*, II, 475; Abdülvehhâb es-Sâbüni, *Şu'arâ' ve devâvîn*, Beyrut 1978, s. 169; Şevki Dayf, *Târîhu'l-edeb*, III, 324-326; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, II, 271-273; Ziriklî, *el-A'lam* (Fethullah), IV, 5; "Divânü Dikilcin el-Hımsî", *Ahbârü't-türâşî'l-'Arabî*, XXXI, Küveyt 1987, s. 15; Şâkir el-Fehhâm, "el-Müstedrek 'alâ Divâni Dikilcin", *MMLADm.*, LXVI/4 (1991), s. 690-726; A. Schaade, "Dikülcin", *IA*, III, 586-587; a.m.f. — [Ch. Pellat], "Dikal-Djinn al-Hımsî", *EP*² (İng.), II, 275-276.

HÜSEYİN ELMALI

DİL

Türk devletlerinde ve özellikle Osmanlılar'da, ülkeleri ve orduları hakkında bilgi edinmek amacıyla düşman esirlerinden edinilen casus (bk. CASUS).

DİL

(د ل)

Kalp ve gönül anlamına gelen bir tasavvuf terimi (bk. KALB).

DİL OĞLANI

Divân-ı Hümâyün'da ve sefâret tercümanları nezdinde çeşitli hizmetler gören lisan bilir gençler için kullanılan bir tabir (bk. TERCÜMAN).

DİL ve TARİH-COĞRAFYA FAKÜLTESİ DERGİSİ

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi tarafından çıkarılan dergi.

Ankara Üniversitesi kurulmadan önce faaliyete geçen Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde süreli bir yayın çıkarma çalışmaları 1940'ta başladı. Dört yıl sonra da *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yıllık Araştırmalar Dergisi I (1940-1941)* adıyla bir dergi İstanbul'da yayımlandı. 1067 sayfadan oluşan bu dergi kullanışsız bir ebattaydı ve herhangi bir sunuş yazısı da bulunmuyordu. Derginin sayfaları fakülteyi oluşturan bölümler arasında paylaştırılmış, bazı bölümler kendi hedefleriyle ilgili kısa sunuş yazıları koymuşlardı. Her bölüm ayrı basım yaptırdığı için bazı kayıtlarda bunlar müstakil dergiler şeklinde geçmektedir. Bu derginin ikinci bir sayısı çıkmamıştır.

Fakülte idaresi bu arada yeni bir süreli yayın projesini uygulamaya koyarak ilk sayısı Eylül 1942'de Ankara'da basılan *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* adıyla bir dergi yayımlamaya başladı. Derginin başında devrin Maarif vekili Hasan Âli Yücel ile fakülte dekanı Şevket Aziz Kansun'un birer sunuş yazısı bulunmaktadı. Bazı makalelerin Batı dillerinden birine tercümelerinin de yayımlandığı derginin sonunda "Yayımlar Üzerine" başlığı altında yeni yayımlanmış kitaplar, "Haberler" başlığı altında da fakülte ve üniversite ile ilgili haberlere yer verilmiştir. Yazı işleri müdürlüğünü fakülte dekanının yaptığı derginin bir yayın kurulu vardı. Tatile rastlayan aylar dışında iki ay-

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi'nin ilk sayısının kapağı

da bir olmak üzere yılda beş sayı ve bir cilt olarak planlanan derginin 2. sayısı Ocak - Şubat 1943'te çıktı ve Temmuz-Ağustos 1943 sayısı ile ilk cilt tamamlandı. I. ciltte her sayıya ayrı sayfa numarası konmuş ve cildin sonunda her sayının ayrı ayrı fihristleri verilmiştir. II. cildin ilk sayısından itibaren (Kasım-Aralık 1943) her cilde baştan sona tek sayfa numarası verilmiş, IV. ciltten itibaren de (1946) cildin kendi içindeki sayı numaraları terkedilmiş ve her cildin başına tek bir fihrist konulmuştur.

1942-1948 yılları arasında yayımlanan ilk altı cilt beşer sayı olarak planlandığı halde VII. cildin ilk sayısından itibaren (Mart 1949) mart, haziran, eylül ve aralık olmak üzere üç aylık periyotlarla yılda dört sayı yayımlanması kararlaştırıldı. Fakat bu da uzun sürmedi; dergi bazan iki (Mart-Haziran 1951), bazan üç sayı (Haziran-Eylül-Aralık 1953) bir arada çıkarılarak genelde yılda iki defa yayımlanmıştır. 1960'lı yıllardan itibaren fakülte bünyesindeki bölümler kendi dergilerini çıkarmaya başlayınca bu dergi önemli değişikliklere uğradı ve 1987'de XXXI. cilt ile birlikte yeni bir şekil aldı. Yaklaşık elli yıllık bir geçmişi olması dolayısıyla *Türkiyat Mecmuası*, *Şarkiyat Mecmuası*, *Tarih Dergisi* gibi doğrudan doğruya üniversite yayın organı olan dergiler arasında önemli bir yer işgal eden *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*'nin içinde yer alan araştırma ve incelemelerin daha çok tarih, arkeoloji, antropoloji, coğrafya ağırlıklı olduğu, zaman zaman da dil ve edebiyatla ilgili yazıların neşredildiği görülmektedir.

1970'li yıllara kadar dergide yayımlanan makalelerin büyük kısmı küçük birer kitap hacminde iken son yıllarda çıkan sayılardaki makalelerin hacmi giderek küçülmüştür. Dergide yayımlanan geniş hacimli makalelerin belli başlıları şunlardır: Necati Akder, "Bir Aksiyon Problemi Olarak Felsefe" (1946, IV, 537-596); Mehmet Altan Köymen, "Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihinde Oğuz İstilasları" (1947, V, 563-620); Faruk Demirtaş, "Osmanlı Devrinde Anadolu'da Oğuz Boyları" (1949, VII, sy. 2, s. 321-385); Ekrem Akurgal, "Bayraklı Kazısı" (1950, VIII, sy. 1, s. 1-97); M. Altan Köymen, "Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun Kuruluşu" (I-II, 1957, XV, sy. 1-3, s. 97-191; sy. 4, s. 1-107); Mübahat Türker, "Fârâbî'nin Bazı Mantık Eserleri" (1958, XVI, sy. 3-4, s.

165-286); Faruk Sümer, "Oğuzlar'a Ait Destanî Mahiyette Eserler" (1961, XVII, sy. 3-4, s. 359-456).

Dergide özel sayı niteliğinde bazı sayılar da çıkmıştır. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın birinci ölüm yıldönümü dolayısıyla hazırlanan özel bölüm (Mart-Nisan 1945, III, sy. 3); ünlü Alman şair ve yazarı Goethe ile ilgili olarak yayımlanan Goethe sayısı (Eylül 1949, VII, sy. 3); "Atatürk'ün 100. Doğum Yılına Armağan" adıyla çıkan sayı ile (1982, XXX, sy. 1-2) "Türkiye'de Eski Eser Kaçakçılığı, Tahribatı ve Korunması Sempozyumu" başlığı ile bu konuya ayrılan bölüm (1990, XXXIV, sy. 1-2, s. 289-472) bunların en önemlileridir.

Çıkışından itibaren bugüne gelinceye kadar dergide birçok ilim adamı ve araştırmacının makaleleri yayımlanmıştır. Bunların belli başlıları arasında şu isimler yer almaktadır: Mustafa Akdağ, Necati Akder, Ekrem Akurgal, Şinasi Altundağ, Necla Aytür, Ünal Aytür, Bekir Sıtkı Baykal, Niyazi Berkes, Emin Bilgiç, Necdet Bingöl, Pertev Naili Boratav, Orhan Burian, Saadet Çağatay, W. Eberhard, Nusret Hızır, Halil İnalçık, Reşat İzbirak, Zeynep Korkmaz, Mehmet Altan Köymen, Akdes Nimet Kurat, Bahaddin Ögel, Muhaddere N. Özerdim, Melâhat Özgü, Tahsin Özgüç, Faruk Sümer, Muzaffer Şenyürek, Selahattin Tansel, Mehmet Tuğrul, Osman Turan, Şerafettin Turan, Mübahat Türker, Ahmet Edip Uysal, Kemal Edip Ünsal (Kürkçüoğlu).

Elli yıllık geçmişine rağmen derginin genel bir dizini henüz yapılmamıştır. Sadece Enver Koray'ın hazırladığı *Tarih Yayınları Bibliyografyası* ciltlerinde süreli yayınlar kısmında söz konusu edilmiştir. Başlangıçta her cilt için yapılan toplu fihrist uygulaması sonradan terkedilmiş, kitap tanıtma ve haberler bölümleri de zaman içinde kaldırılmıştır.

Fakültenin bütün profesör, doçent ve asistanları derginin tabii yazarları sayıldıklarından dergi ile birlikte fakülte elemanlarının ilmî faaliyetlerinin gelişimi de takip edilebilmektedir. Ayrıca II. Dünya Savaşı öncesinde Türkiye'ye gelerek Türk üniversitelerinde hizmet veren bazı ilim adamlarının makaleleri de bu dergide yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi [kolleksiyonu], I-XXXV; Enver Koray, *Türkiye Tarih Yayınları Bibliyografyası*, İstanbul 1971-87, I-IV, tür.yer.

MAHMUT H. ŞAKIROĞLU

DİLÂVER HAN

(ö. 808/1405)

Hindistan'da

Mâlvâ Devleti'nin kurucusu.

Bazı kaynaklara göre asıl adı Hasan, Hüseyin veya Âmid Şah Dâvud'dur. Onun Muizzüddin Muhammed b. Sâm'ın (Şehâbeddin Gûrî) soyundan geldiği kabul edilmektedir. Tarih sahnesine çıkışı Delhi Sultanı Firûz Şah Tuğluk dönemine rastlar. Bu sırada kendisine sultan tarafından bir unvan ve mansıb verilmiştir. Dhâr şehrindeki Şeyh Kemâleddin Mâlvâ'nin türbesinde bulunan bir mezar taşı kitâbesinden, 1392-1393 yıllarında Mâlvâ valisi olduğu anlaşılmaktadır. Dilâver Han adını ne zaman aldığı tam olarak bilinmemekle birlikte bunun kendisine Firûz Şah Tuğluk tarafından verilmiş olduğu tahmin edilmektedir. Firûz Şah'ın oğlu Muhammed Şah da onu Mâlvâ sâbedar'ı tayin etmiştir.

Dilâver Han, Firûz Şah'ın ölümünden sonraki karışık dönemde de Mâlvâ'daki görevini sürdürmekteydi. 1398'de Timur'un Hindistan seferi sırasında ülkesinden kaçan Delhi Sultanı Nâsirüddin Mahmud Şah Tuğluk'un Mâlvâ'ya sığınmasını sağladı; ona hükümdar muamelesi yaptı ve 1401'e kadar onu himaye etti. Ancak oğlu Alp Han (Hüşeng Şah Gûrî) babasının bu bağlılığını tasvip etmeyerek ona karşı çıktı ve bu yüzden Mâlvâ'ya gönderildi. Mahmud Şah'ın 1401'de Delhi'ye gidişi üzerine 1392'den beri yıllık vergisini ödememiş olan Dilâver Han oğlunun da teşvikiyle bağımsızlığını ilân etti. Ancak ömrü bu bağımsızlığın sonuçlarını görmeye yetmedi ve 1405'te âniden öldü. Kendisinin muhteris oğlu Alp Han tarafından zehirletildiği de iddia edilmektedir. Nitekim komşu Gucerât Sultanı I. Muzaffer Şah, yakın dostu ve kan kardeşi Dilâver Han'ın zehirletildiğini öne sürerek intikam için Mâlvâ'ya yürümüş ve Alp Han'ı yakalamışsa da daha sonra serbest bırakarak Dhâr'a göndermişti.

Mâlvâ'da ilk defa müstakil bir devlet kuran Dilâver Han'ın Dhâr'da bir camimescid yaptırdığı bilinmektedir. *Tüzük-i Cihângîrî*'de bu binanın inşasına dair verilen 870 (1465-66) tarihi, doğu kapısı üzerindeki kitâbenin yanlış okunuşundan ileri gelmiş olup kuzey girişi üzerinde mevcut kitâbe yapılış tarihi olarak 807 yılı Receb ayını (Ocak 1405) göstermektedir.